

הרב מרדכי הלוי פטרפרוינד

עיונים בדרכי ההכרעה במחלוקות רופאים

ראשי פרקים:

פרק ראשון – אם רוב מנין מכריע במחלוקות רופאים

- ענף א' - הליכה אחר הרוב במחלוקות רופאים – דעת הראשונים
- ענף ב' - טעם הסוברים שלא הולכים אחר רוב רופאים, בניגוד לרוב דיינים
- ענף ג' - טעם ההולכים אחר רוב רופאים אף שלא עמדו למנין
- ענף ד' - טעם ההולכים אחר רוב רופאים אף שאין הולכים בפקו"נ אחר הרוב

פרק שני – אם רוב חכמה מכריע במחלוקות רופאים

- ענף א' - הליכה אחר רוב חכמה במחלוקות רופאים – דעת הראשונים
- ענף ב' - טעם ההולכים אחר רוב חכמה בניגוד לדיינים
- ענף ג' - טעם הסוברים שהולכים אחר רוב חכמה למרות שלא הולכים אחר רוב מנין
- ענף ד' - ביאור שיטות הפוסקים שחילקו בין דיינים לרופאים

פרק שלישי – דרך ההכרעה במומחים כנגד מרובים

פרק רביעי – העולה מן הדברים

פרק ראשון – אם רוב מנין מכריע במחלוקות רופאים

ענף א' – הליכה אחר הרוב במחלוקת רופאים – דעת הראשונים

א. נחלקו הראשונים כיצד לנהוג במקום שיש מחלוקת בין הרופאים לגבי חולה האם עליו לאכול ביום הכיפורים או לאו, ושני רופאים אומרים שצריך לאכול ושלושה או יותר אומרים שאינו צריך, האם מאכילים את החולה. דעת השאילתות (שמות שאילתא ל"ח) והבה"ג (ד"ה והיכא דאיכא חולה) והרמב"ם (פ"ב משביתת עשור ה"ח) שהולכים אחר רוב דעות הרופאים ואין מאכילים. וע"ע ברש"י (יומא פד: ד"ה אבל מצטרפין). ואילו דעת הרמב"ן (תורת האדם שער הסכנה, ונדפס ביומא פג.) והר"ן (יומא ד, א מדפי הרי"ף) שמאכילים ע"פ השנים האומרים שצריך, דאין הולכים אחר רוב דעות, ותרי כמאה, וספק נפשות להקל. וכן הבינו הראשונים בדעת הרי"ף, וכ"ה דעת הרא"ש. והמ"מ (פ"ב משביתת עשור ה"ח) הביא כך בשם מקצת הגאונים ושכן הסכימו מן האחרונים. וכשיטה זו פסקו הטור והשו"ע (תרי"ח סע' ד'), דאם שנים אומרים צריך, אפילו מאה אומרים אין צריך, ואפילו החולה אומר עמהם שאין צריך, מאכילים אותו, מאחר ששנים אומרים צריך. וכן היא הכרעת האחרונים¹.

ונראה בעזה"ש לעיין בטעמי המחלוקת ובביאור השיטות מה הם כללי ההכרעה במחלוקות שבין הרופאים.

1. אמנם דעת הרמב"ם וסייעתו לא נדחתה לגמרי, ועי' לדוגמא בשער הצינן תרי"ח; סק"ב ש"ע"פ הכרעת האליהו רבא צירף את דעת הרמב"ם להלכה, ולהלן (בפרק ג') הבאנו דבריו.

ענף ב' – טעם הסוברים שלא הולכים אחר רוב רופאים בניגוד לרוב דיינים

א. הרמב"ן הביא תחילה את שיטת השאילתות והבה"ג והרמב"ם, דאם שני רופאים אומרים על חולה מסוים שעליו לאכול ביום הכיפורים ושלושה רופאים אחרים אומרים שאינו צריך, הדין הוא שאין מאכילין את החולה והולכים אחר רוב הדעות, ולא אומרים בזה אין הולכים בפקוח נפש אחר הרוב. והאריך לבאר אליביהו את סוגית הגמ' ביומא (פג,א). והביא הרמב"ן ראייה לדבריהם מהא דאשכחן בדיני נפשות דאם נחלקו הסנהדרין בעניני אומדנא, כגון אם יש באבן כדי להמית, או אם על ציפור נפשו או על שוקיו הכהו וכדו', אזלינן בתר רובא. ומוכח כהנהו ראשונים דלא אמרינן בכה"ג דאין הולכים בפקוח נפש אחר הרוב. אך דחה הרמב"ן את הראיה וכתב דשאני סנהדרין מרופאים, ודוקא בסנהדרין הולכים אחר הרוב אבל ברופאים לא. ובטעם החילוק כתב הרמב"ן, "וסנהדרין, איכא למימר שאני התם דכולהו דייני נינהו, אבל הכא כיון דאיכא תרי דאמרי צריך ואינך לא צריכי לן לאומדנא כלל, כמאן דליתנהו דמי", עכ"ל. וצ"ב כוונתו².

ונראה לבאר את שיטתו בכמה אופנים.

(א) הנצי"ב (העמק שאלה ל"ח סק"ד) ביאר דכוונת הרמב"ן היא דבסנהדרין מתחילה הוצרכנו לדעת כולם ואין ההוראה נגמרת בלתי שאלת פי כולם, ועל כן יש לנו לילך בתר רוב דעות, משא"כ בחולה כיון דבאו תרי ואמרי צריך, שוב אין לנו לשאול עוד פי אחרים ומשו"ה כמאן דליתנהו דמי, דכבר יצא בהיתר. וע"ש שדימה זאת לדיני קבלת עדות, שאם בא תחילה עד אחד ונגמרה ההוראה על פיו, הרי הוא כשנים ואין שומעין לעד אחד הבא אחריו ומכחישו, משא"כ אם באו כאחד אין שומעין לשניהם. [וע"ש שיישב את סוגית הגמ' לפי פירושו, אליבא דהרמב"ם ואליבא דהרמב"ן].

ולכאורה הדברים צ"ע, דמשמעות הראשונים אינה כך, דאין שום רמז בדבריהם שיש חילוק בין אם שאלו תחילה את האומרים להאכיל או את האומרים שלא להאכיל, ולא אישתמט לחד מהראשונים והפוסקים לחלק כן.

ואף מסברא הדברים צ"ע, דבשלמא בעד אחד יש סברא לומר שאם הוא הקדים אזי מקבלים את דבריו כשנים, דכבר נקבעה וההלכה על פיו. אבל ברופאים לא שייך לומר כן, דבפשטות אין הכרעה וחלות הלכתית שחלה על פי הוראת שני הרופאים הראשונים אלא הם רק מגלים מהי המציאות, ומאי נפק"מ איזה מהרופאים גילה את דעתו קודם³. [ועכ"פ

2. יש להעיר דאף בתחילה לא הוכיח הרמב"ן כאותם הראשונים מסתם מחלוקת הלכתית בין חברי הסנהדרין דאזלינן בתר רובא, דזה היה לו פשוט כבר מתחילה דהוי דין מיוחד בסנהדרין, ואין לדמות זאת למחלוקת ברופאים. וראיית הרמב"ן היתה רק ממקום שחברי הסנהדרין נחלקו באומדנא בעלמא, שזה לכאורה ממש כברופאים שנחלקו באומדנא וחזינן דאזלינן בתר רובא. וגם ע"ז דחה הרמב"ן דמ"מ סנהדרין שאני.

3. ובכלל יש להעיר שבמציאות השכיחה באומדנות של רופאים על חולה האם עליו לאכול

כמדומה שגם בעיקר ביאור הענין של עד אחד שקיבלנו את עדותו שהוא כשנים, דעת רוב האחרונים אינה כהנצי"ב, ואכהמ"ל].

(ב) ונראה לבאר את חילוקו של הרמב"ן באופן אחר. די"ל דשאני סנהדרין שיש מנין קבוע של חכמים⁴ וצריך לשמוע את דעת כולם ולכן צריך ללכת אחר הרוב. משא"כ ברופאים אין דין לשאול מספר מסוים של רופאים, ואפשר להסתפק אפילו ברופא אחד או שנים, ומאידך גיסא אפשר להוסיף על המנין ולשאול כמה רופאים שרוצים. ועל כן אם כבר יש שנים האומרים שצריך לאכול, ושנים אלו הם מספיקים כדי לסמוך עליהם, שוב לא חוששים לרבים שאומרים דבר אחר, ולא הולכים אחר הרוב, דמהאחרים אפשר להתעלם ולא להתחשב כלל בדעתם כיון שלא צריך אותם.

וביתר ביאור אפשר לומר שבדיינים אין חשיבות מיוחדת לדברי שנים, דהמנין הנצרך הוא של כל חברי בית הדין. וכל זמן שאין את כל המנין, בכלל לא שומעים את דברי השנים, ולכן צריך לשמוע את כולם וללכת אחר הרוב. אבל ברופאים יש חשיבות גם לדברי שנים, ומספיק ששני רופאים יאמרו דעה אחת כדי שיהיה לזה תוקף של דעה חשובה, ולכן אפשר לסמוך על זה.

ואפשר להוסיף שברופאים לא צריך אומדנא מסוימת, אלא כל שיש לנו אומדנא שצריך להאכיל, כך יש להכריע, אף שיש אומדנא אחרת של המרובים האומרים שלא להאכיל, כיון שסו"ס יש גם אומדנא להאכיל, ואין הולכים בפקו"נ אחר הרוב. משא"כ בסנהדרין לא מספיק סתם אומדנא כדי להכריע על פיה, אלא צריך את האומדנא של הסנהדרין, וכדי להחליט מה היא האומדנא של כלל הסנהדרין יש ללכת אחר הרוב.

(ג) עוי"ל בנותן טעם, דכוונת הרמב"ן לחלק כעין דברי הגר"ח (בסטנסיל אות רכ"ט, בביאור התוס' בריש המניח), דתורף דבריו שם הם שבדין ההליכה אחר הרוב בבי"ד יש שני חלקים, ראשית הרוב מברר את האמת, והיינו מדין הילך אחר הרוב, ושנית הרוב יוצר פסק של כל הבי"ד כך שנחשב הדבר שהפסק יצא מכל הבי"ד, והיינו מדין רובו ככולו. דכיון דבסנהדרין צריך את כל המנין של הדיינים כדי שיוכרע הדין על פיהם, א"כ לא סגי בדין הילך אחר הרוב שרק מברר שהאמת היא כהרוב, אלא בעינן נמי לדין רובו ככולו כדי

ביוהכ"פ, יש צד גדול לומר שבכל אופן ישמעו לדברי האחרונים, כיון שמצבו של החולה משתנה באופן תדיר, וי"ל שהאומדנא השנייה אינה סותרת את הראשונה אלא מצבו של החולה השתנה. [אכן כל זה דוקא כשנחלקו על חולה מסוים, ולא כשהמחלוקת היא בנידון העקרוני].

4. ואין לתמוה מזה דאמרינן בהוריות ג, ב, "אמר רבי יונתן: מאה שישבו להורות וכו'...", די"ל דאף שמתחילה המנין אינו קבוע לגמרי, מ"מ אחר שנקבע מנין הדיינים בדיון זה, צריך הפסק לצאת מידי כולם, וצריך להתחשב בדעת כל מי שישב לדון בענין. בניגוד לרופאים שאצלם לא שייך ענין זה.

שהמיעוט יהיה חלק מהכרעת הבי"ד. ונמצא שאחר שיש רוב המיעוט הוא כמאן דליתא, ומשום"ה אזלינן בהו בתר רובא אפילו באומדנא. אלא שזה הכל בדיינים היושבים בבי"ד. אבל ברופאים סגי בשנים כדי להכריע ולא צריך יותר, ומשום"ה לא בעינן לדין רובו ככולו, והמיעוט לא נעשה כאילו הוא מהרוב, ואין הוא כמי שאינו. וממילא אתי שפיר אמאי לא אזלינן בתר רובא, דסו"ס יש כאן שנים האומרים להאכיל, ודעתם לא נתבטלה, ומספק יש להאכיל.

ואף אם בלשון הרמב"ן ק"ק להכניס ביאור זה, מ"מ יעויין במאירי (ביומא פב, ד"ה חולה) שביאר את החילוק בין סנהדרין לרופאים בזה"ל, "ואע"פ שבמנין סנהדרין הולכים אחר הרוב בדיני נפשות, אין הענין אלא מפני שהדבר צריך מנין מתחילתו להיות הרוב נידון ככולו", עכ"ד, וה"ז ממש כסברת הגר"ח. ואם אכן נדחוק את הפירוש הזה גם ברמב"ן, א"ש היטב מש"כ הרמב"ן לאחמ"כ לענין ההבדל בין רופאים לסנהדרין במנין שוה, וכמש"נ לקמן (בפרק ב' ענף ב')⁵.

ב. והנה את כל זה כתב הרמב"ן כדי לבאר מדוע לא הולכים אחר הרוב מצד הדין של אחרי רבים להטות. ומדוע אין לדמות את הנידון כאן לסנהדרין. אך פרט לזה הרי ישנה גם סברא, שמסתבר טפי שהאמת היא עם הרוב, (וכמש"כ הגר"ח בסטנסייל שם, וכמש"נ לקמן בענף ג' אות א'), וא"כ אכתי צ"ב מדוע סברא זו אינה מכריעה ללכת אחר רוב הרופאים האומרים שלא להאכיל. ואפשר דהיינו משום שסו"ס הכרעת הסברא של הרוב אינה הכרעה ודאית, ובנפשות לא הולכים אחר הרוב. אך קצ"ע דהרמב"ן לא הזכיר זאת.

ואפשר דעל זה כתב הרמב"ן בתו"ד דתרי כמאה, ואולי כוונתו לומר דכלל זה של תרי כמאה עומד כנגד הסברא שהאמת היא עם הרוב, דאף שאכן יש סברא גדולה שהרוב צודקים, מאידך גיסא יש גם סברא מסוימת שמסייעת לשנים, דסו"ס יש כאן שנים שכיוונו מעצמם לאותה דעה, כל אחד בנפרד, ועל כן גם לצד זה יש קיום⁶. [וסברא זו היא סברא שעומדת בפנ"ע כנגד הרוב, יותר מסתם מיעוט כנגד הרוב בכל התורה ששם אין שום סברא

5. עכ"פ לפי כל הביאורים הללו נמצא דהא דבסנהדרין אזלינן באומדנא בתר רובא היינו בנוגא דחברי הסנהדרין עצמם נחלקו באומדנא. אבל אם הם נעזרים באומדנא של מומחים אחרים כדי להכריע על פיהם, ויש מחלוקת בין המומחים, הרי זה כמו במחלוקת בין הרופאים, ומספק נחוש לדברי המועטים ולא נהרוג, דספק נפשות להקל, וכמו שמאכילים על פי שנים אף שהרוב אומר שלא להאכיל.

6. וכמו שהארכנו לבאר בספר ברכת יעבץ (ח"ד עמ' ע"ד) את הטעם שבמחלוקת בין הרופאים אפילו לפי הראשונים שאין הולכים אחר הרוב, מ"מ אם בצד של המיעוט יש רק אחד, ובצד של הרוב יש שנים, שפיר הולכים אחר השנים אפילו לענין שלא להאכיל ביוהכ"פ, ד"אין דבריו של אחד במקום שנים". ומבואר שהעדיפות של שנים על אחד היא גדולה מהעדיפות של מאה על שנים. ונתבאר שם דהיינו משום הכח המיוחד שיש בסברא שהגיעו אליה שני חכמים מעצמם, ושככה"ג לא חיישינן שאומרים את דבריהם בהשערה בעלמא ובדומי, שהרי שניהם הגיעו לאותה סברא, ואכמה"ל.

מיוחדת במיעוט]. ואף שכהצד של הרוב אכן מסתבר טפי, דסוף סוף שלושה שכיוונו לאותה סברא ה"ז סברא חזקה יותר מאשר שנים שכיוונו לאותה סברא, מ"מ סגי בסברא שעם השנים כדי ליצור ספק, וממילא מספק יש להאכיל. ושאני דיינים בבי"ד דלמרות שיש אכן סברא גם עם השנים, מ"מ כיון שסו"ס הסברא שבצד של הרוב עדיפא, אמרינן רובו ככולו ולכן המיעוט מתבטל, אבל ברופאים השנים לא מתבטלים, וכמש"נ לעיל, והסברא שיש אצלם מספיקה כדי לעורר ספק כך שיצטרכו להחמיר בפקו"נ ולהאכיל.

והשתא נראה דהרמב"ם וסייעתו, דס"ל דאזלינן ברופאים בתר רובא, לא פליגי על עיקר סברת הרמב"ן לחלק בין סנהדרין לרופאים מצד הדין של אחרי רבים להטות, דבזה גם הם מודים שבנדו"ד ליכא להאי כללא, וכהסברות שנתבארו לעיל (באות א'). וכל מה שהם חולקים זה רק מצד הסברא שנתבארה כעת, דסו"ס יש סברא גדולה שהרוב צודקים ולא המיעוט. וס"ל להרמב"ם וסייעתו שסברא זו מכריעה אפילו שגם לצד של השנים יש סברא שמסייעת להם מצד ששניהם הגיעו לאותה המסקנה, דמ"מ מסתבר טפי שהאמת עם הרוב ויש כאן הכרעה של רוב כבכל התורה, ועיין.

ענף ג' – טעם ההולכים אחר רוב רופאים אף שלא עמדו למנין

א. נתבאר לעיל דעת הרמב"ם וסייעתו היא שבמחלוקת בין רופאים הולכים אחר הרוב, ואם שלושה אומרים שאינו צריך לאכול ושנים אומרים שצריך, אין מאכילין. ויל"ע כיצד מועיל רוב זה והרי כבר ביארו הרבה אחרונים דהא דאזלינן בתר רובא במחלוקת הפוסקים היינו דוקא כשנחלקו בשאלה מסוימת ונשאו ונתנו יחד בהלכה זו, וכשבאים להכריע את ההלכה הולכים אחר רוב המנין החולקים. אבל במחלוקת הפוסקים שהחולקים לא נשאו ונתנו יחד, אלא שאנו רואים את דבריהם דאלו אוסרים ואלו מתירים, והם כלל לא התווכחו ביניהם ולא עמדו למנין, בכה"ג לא אמרינן אחרי רבים להטות⁷. וא"כ צ"ב החילוק בין זה לרופאים דמבואר ברמב"ם דאזלינן מהתורה בתר רובא אפילו לענין שלא להאכיל חולה ביוהכ"פ, למרות שבפשטות מדובר שלא נמנו ונשאו ונתנו יחד.

איברא דהקושיא היא רק מהרמב"ם, אך מסוגיית הגמ' אין להקשות כן. דלכאורה היה מקום לתמוה כבר מהגמ' דמשמע דמן הדין היה צריך

7. וכן כתבו הגט פשוט (סי' א' ד"ה ומיהו וסי' ה') והכנה"ג (חו"מ סי' ט"ז או סי' י"ג אות כ"ב) והביאו כן מהב"י (חו"מ סוס"י י"ג) בשם תשו' הרשב"א דאין הולכים אחר הרוב אלא כשרבו המזכים או איפכא מתוך משא ומתן של כולם, אבל כשהמיעוט איננו לא אזלינן בתר רובא, דאילו היה שם המיעוט שמה היה מראה טעם הפוך מהסכמת הרוב והיו הרוב מודים למיעוט. [ובמקו"א הארכנו בזה, וכתבנו דלכאורה הראיה מהרשב"א אינה מוכרחת, ואכמה"ל].

לילך אחר רוב הרופאים ורק שנאמר דין מיוחד דספק נפשות להקל ואין הולכים בפקדון אחר הרוב. ומשמע דלולי זה היה מועיל הרוב, אף שאין זה רובו מתוך כולו ולא נמנו כולם יחד. אמנם זו אינה קושיא, דיתכן והגמ' כתבה את הטעם דאין הולכים בנפשות אחר רוב כדי לכלול גם מקרים בהם הרופאים כן נועדו יחד. ומהאי טעמא אין להקשות גם מהרמב"ן הנ"ל, שלא חילק בפשטות בין סנהדרין לרופאים דברופאים לא אזלינן בתר רובא כיון שלא נמנו יחד כבסנהדרין, די"ל דהרמב"ן לא חילק כן כיון שרצה לכתוב חילוק בין רופאים לסנהדרין אפילו למקרה שבו הרופאים כן עמדו יחד למנין. אך משיטת הראשונים הסוברים דאזלינן בתר רובא ברופאים צ"ע.

וכעין זה יש להקשות מהגמ' בב"ב (קז,א), דאיתא התם דשלושה שירדו לשום שדה, אחד אומר במנה ושנים אומרים במאתים, או אחד אומר במאתים ושנים אומרים במנה, בטל יחיד במיעוטו. ופי' שם הרשב"ם "כלומר בטל דברי היחיד מפני שהוא המעט וכתיב אחרי רבים להטות". וחזינן דשייך אחרי רבים להטות גם בכה"ג, ולמרות שבפשטות לא מיירי דוקא שהשמים נמנו כולם יחד.

והנה יש שטענו טענה נוספת אמאי אין לילך מדאורייתא אחר הרוב במחלוקת הפוסקים כשלא נשאו ונתנו יחד, דהיינו משום שלעולם אין אנו יודעים מהו הרוב, דאולי יש עוד פוסקים שפסקו בענין ולא הגיעו דבריהם לידינו. וכ"כ החזו"א (י"ד ק"נ סק"ח) ד"מלבד שאין כאן כח רוב בעצם אין הרוב ידוע, כי הרבה חכמים היו שלא באו דבריהם על הספר, והרבה שספריהם לא הגיעו לידינו". ולכאורה גם על סברא זו קשה מרופאים, כיצד אזלינן בהו בתר רובא והרי גם כאן הרוב אינו ידוע כיון שיש עוד רופאים רבים שלא שמענו את דעתם, וצ"ע.

ונראה ליישב ולבאר את הענין בכמה דרכים.

(א) ראשית יש להעיר דבאמת דברי האחרונים הנ"ל, דכשלא עמדו למנין ליכא לדינא דאחרי רבים להטות, אינם מוסכמים. וידועה שיטת הרדב"ז (ח"ד קט"ז) והש"ך (י"ד רמ"ב הנהגת או"ה ד"ה עוד נראה מבואר) והתומים (קיצור תקפו כהן אות קכ"ג מח: מדפה"ס) שהולכים אחר הרוב אף כשלא עמדו למנין, ע"ש.

ובביאור הסברא שהרוב אכן מועיל למרות שלא נשאו ונתנו יחד, נראה דהיינו משום שמסתבר שהרבים יצדקו יותר מהיחיד, וכמש"כ החינוך (מצ' ע"ח) "הודיעתנו התורה שריבוי הדעות יסכימו לעולם אל האמת יותר מן המיעוט", [כשהם פחות או יותר שוים בחכמה, ע"ש, וע"ע לקמן]. ולמרות שאה"נ ולפעמים האמת עם המיעוט, מ"מ כיון שרוב הפעמים הרוב צודקים, מאד מסתבר לילך אחר הרוב, ולסברא יש כח של דאורייתא כדחזינן בכמה דוכתי בש"ס, ולכן מועיל הרוב למרות שלא נשאו ונתנו יחד. והאחרונים

כבר כתבו דברוב דיינים איכא נמי סברא, [ועי' לדוגמא בכתבי הגר"ח (על התוס' ריש המניח, אות רכ"ט) ובבית האוצר (ח"ב ב"י סק"ו)], ובפשטות סברא זו שייכת אף כשלא עמדו יחד למנין. ואף שיש גם סברא שאולי אם היו דנים יחד היו הרוב חוזרים בהם, מ"מ כל זמן שלא חזרו בהם ויש כאן שתי סברות סותרות, מסתבר יותר לומר שהרוב צודקים⁸.

ולפי שיטה זו א"ש היטב מה שמצאנו ברופאים שהרוב מכריע למרות שלא דנו יחד, דבכל אופן שייך אחרי רבים להטות. אמנם אכתי צ"ע לדעת האחרונים שכתבו שכשהחולקים לא נשאו ונתנו יחד לא הולכים אחר הרוב.

(ב) ובדוחק קצת אפשר לומר דהאחרונים הללו סוברים שמה שהולכים ברופאים אחר הרוב היינו דוקא כשנשאו ונתנו יחד. ואכן זה דחוק, דהראשונים והפוסקים לא הזכירו תנאי זה וסתמו וכתבו שהולכים אחר הרוב, [או שלא הולכים משום שבפקו"נ לא מועיל רוב], ולא אשתמיט לחד מהראשונים לכתוב דוק אם דנו בזה פנים בפנים מהני הרוב, וצ"ע. ובשלמא הפוסקים שנקטו דלמעשה לא אזלינן ברופאים בתר רובא משום אין הולכים בפקו"נ אחר הרוב, י"ל דלא נחתי להכי כיון דליכא נפק"מ למעשה⁹. אך מהרמב"ם וסייעתו דס"ל דאזלינן בתר רובא צ"ע. ובדוחק אפשר לומר

8. ובמקו"א הסתפקנו עוד בדעת הרדב"ז והש"ך והתומים אם דבריהם הם משום גזירת הכתוב שברוב או משום הסברא, ואכהמ"ל.

ובאמת נראה דאף החולקים וסוברים שלא הולכים אחר הרוב כשלא נשאו ונתנו יחד, גם הם מודים שיש סברא שבודק כלל הרוב צודקים, אלא שהם סוברים שזו איננה סברא גמורה שבכוחה להכריע מדאורייתא. ונראה דזוהי כוונת החזו"א שם שאחרי שביאר אמאי אין כח רוב בעצם היכן שלא נשאו ונתנו יחד ושאיין הרוב ידוע, סיים וכתב "ובכל זאת למיעוט הלבבות, להכריע בסברא, נוטלים לפעמים גם כח רוב המספרי נטיה לצד זה, אבל ראוי יותר להתחשב עם הפוסקים שתורתם הגיעו לידינו בכל מקצועות התורה", והיינו כעין מה שנתבאר כאן, דיש כל כך הרבה צדדים ושיקולים וראיות וסברות לכל אחד מהצדדים במחלוקת, ועל כן תמיד יש לחשוש שהמיעוט צודק, ובפרט שבד"כ גם הרוב לא אומר את דעתו מאותה סברא אלא מסברות שונות, וגם דכמש"נ הרי הרוב אינו ידוע דאולי פוסקים אחרים אמרו סברות אחרות, ויתכן וגם הרוב היה מודה למיעוט אם היה שומע את סברתם, וביותר דלפעמים המיעוט הוא חכם טפי. ועל כן אף שיש כאן סברא מסוימת מ"מ היא לא מוכרחת אלא רק מסייעת להכרעת ההלכה. וע"ע בגט פשוט (בד"ה והנראה בזה) שהאריך בכעין זה לברר מדוע פעמים מצינו שחוששים לדברי המיעוט ולא אזלינן בתר רוב הפוסקים ופעמים אין חוששין למיעוט וסמכין ארובא אפילו להקל בשל תורה. דבאמת לא כל הפוסקים שוים ולא כל המקומות שוים וכיון שאין כאן רוב גמור כיון שלא נחלקו פנים בפנים על כן יש להכריע לפי גדולי המורים וחזוק הראיות ורוב החכמה והמנין ומה שפשטה ההוראה, וצריך לשקול את כל הדברים הללו ולפי זה להכריע. ונמצא דלכו"ע יש סברא שהצדק הוא עם הרוב, אך לשיטת הרדב"ז והש"ך והתומים זוהי סברא מוכרחת מדאורייתא המכריעה את ההלכה, [א"כ יש רוב חכמה בצד המועט, שבזה י"ל שהולכים אחר רוב החכמה, כיון שהסברא היא כהצד המועט, ואכהמ"ל], ולשיטת שאר האחרונים זוהי סברא שרק מסייעת להכרעת ההלכה אך היא לא לגמרי מוכרחת ופעמים רבות אפשר לנטות ממנה.

9. ומה שכתבו הראשונים להלכה דבאחד כנגד שנים שומעים לשנים אפילו לענין שלא להאכיל דאין דבריו של אחד במקום שנים, אי"ז מדין רוב, וכמו שביארנו בספר ברכת יעבץ (ח"ד עמ' ע"ד) דזוהי סברא מיוחדת ששנים שהגיעו לאותה מסקנה עדיפים על אחד, ובזה נראה דלכו"ע לא בעינן שישאו ויתנו יחד.

דהטעם שלא כתבו זאת הפוסקים הוא משום שזו היתה הרגילות, שהרופאים התאספו יחד כדי לדון על החולה שלפניהם, וכן בשמאים שבאו לדון על שדה מסויימת, ולכן לא הוצרכו לכתוב זאת, ובאמת בגט פשוט (כלל ב' ד"ה ומנא וד"ה ומכאן) מבואר דנקט שהנידון ברופאים הוא באופן שדנו יחד, ע"ש. וכן מבואר בנתה"מ (ח"מ ק"ג סק"א) לענין שמאים, דיעויי"ש שכתב "נראה דהנה צריך להיות ביחד דהא קרא להו בש"ס ב"ד הדיוטות, וכמו שהבי"ד צריכין להיות ביחד לשמוע אחד דברי חבריו", וע"ש עוד. אך עדיין צע"ק מסתימת הפוסקים¹⁰.

(ג) ויותר נראה ליישב דשאני רופאים דאזלינן בהו בתר הרוב אף שלא נשאו ונתנו יחד כיון שברופאים אין כל כך הרבה ספיקות וסברות וצדדים לכאן ולכאן, ואם שמענו את דעתם של כמה רופאים סגי בהכי, דהדברים הם פשוטים יחסית ואין כ"כ מה להסתפק עוד, ומשו"ה אף אם לא דנו יחד מ"מ אין לחוש כל כך שמא אם הרוב היו שומעים את המיעוט היו חוזרים בהם, ולכן גם לא חוששים שיש עוד דעות של רופאים שאינן ידועות לנו ואין כאן כח רוב, דבד"כ אחר ששמענו את דעתם של כמה רופאים, סגי בזה לדעת את עיקרי הצדדים. וכן במה שהבאנו לעיל לגבי שמאים שנחלקו ביניהם, ג"כ י"ל דכיון שאין שם הרבה סברות וצדדים, שפיר יש ללכת אחר הרוב גם אם לא נשאו ונתנו יחד. אבל במחלוקות בפוסקים, שיש אין ספור סברות וספיקות וסוגיות מהן אפשר להוכיח לכאן ולכאן, ועל כל סברא אפשר להתוכח ולדון בה בצידי צדדים שונים, וכדברי הרמב"ן הידועים (בהקד' למלחמות) "כי יודע כל לומד תלמודנו וכו' שאין בחכמה הזאת מופת ברור כמו בחכמת התשבורת ונסינוי התכונה וכו'", על כן לא מועיל הרוב כל זמן שלא נשאו ונתנו יחד, דאולי אם היו שומעים את הטענות הנגדיות היו חוזרים בהם. וכמו"כ חוששים שמא יש פוסקים אחרים שלא הגיעה אלינו דעתם שהביאו ראיות וסברות נוספות בסוגיא זו, ואם היינו שומעים את דבריהם היתה ההכרעה משתנה¹¹.

10. ולכאורה לפי זה מוכח עכ"פ מרופאים ושמאים שהולכים אחר הרוב מדאורייתא לא רק כשיש "מושב ב"ד" להכרעת ההלכה. דאף אם נעמיד שמדובר שהרופאים נשאו ונתנו יחד, מ"מ אין זה נחשב למושב ב"ד. ובאמת כך היא משמעות האחרונים, דאם הפוסקים דנו יחד יש דין רוב אף שלא היה מושב ב"ד. ועי' בדברי המהרלב"ח (בתחילת קונטרס הסמיכה ד"ה ולהיות גלוי וד"ה תשובה דבר ברור) מש"כ בענין זה. וי"ל"ע בזה בדברי החזו"א שכתב (ביו"ד סי' ק"נ סק"ח במכתב) ד"ידוע שאין כח רוב אלא במושב ב"ד אבל חכמים החולקים שחיו בדורות חלוקות או במדינות חלוקות אין נפקותא בין רוב למיעוט" [וצ"ב דהחזו"א כאן לא כתב מה הדין במצב הביניים, שדנו זה עם זה אף לא במושב ב"ד]. וכן מבואר בחזו"א בקובץ ענינים (במכתב לגרא"ו באות ו'), שכתב בתו"ד דעיקרו של דבר הוא שלא נאמר בתורה אחרי רבים אלא בשיבת ב"ד. ודוחק לומר דמש"כ החזו"א "מושב ב"ד" הוי לאו דוקא, וצ"ע. ועכ"פ לפי המהלך שיתבאר כאן באות ג', מיושבים היטב דברי החזו"א.

11. וע"ע סברא דומה לזה בספר **שבת שכתן** (עמ' קע"ו), ושם רצה ליישב שאלה אחרת

(ד) ועל מה שתמהנו מדוע לא חוששים שמא יש דעות נוספות, יתכן ואפשר ליישב באופן נוסף, דרך במחלוקת הפוסקים, שכדי לדעת כיצד לנהוג צריך לדון ולהכריע בשאלה העקרונית שעליה מבוססת השאלה בה אנו דנים, לכן ראוי לעיין בדברי כל הפוסקים שעסקו בנידון זה כדי לדעת מה הרוב כדי להכריע את ההלכה. אך במחלוקת בין הרופאים הנידון הוא לא השאלה העקרונית, אלא מה לעשות בחולה זה שלפנינו, ובכה"ג הרופאים האחרים שלא הביעו את דעתם אזי דעתם כלל אינה נחשבת כדעה בנידון זה, ולדידן הרי היא כאילו שאינה קיימת. ודוקא בפוסקים צריך להתחשב בדעות שלא הגיעו לידינו כיון שסו"ס יש כזה צד שהתבאר על השאלה העקרונית הזאת בעצמה, אם כי לא בפעם הזאת, משא"כ ברופאים שהנידון הוא רק על החולה המסוים, א"כ שאר הדעות אינן שייכות לכאן ולא צריך להתחשב בהן, ועיין.

ענף ד' – טעם ההולכים אחר רוב רופאים אף שאין הולכים בפקו"נ אחר הרוב

א. והנה עד עתה נתבאר אליבא דהרמב"ם כיצד אפשר לצרף את הרופאים לתורת רוב מצד עצם צירופם יחד. ומיהו אכתי צ"ע כיצד מועיל הרוב והא קיימ"ל (ביומא פד, ב) דאין הולכים בפקוח נפש אחר הרוב, ופי' התוס' (יומא פה, א ד"ה ולפקח) דטעם הדבר הוא משום דכתיב (ויקרא י"ח) וחי בהם, ודרשינן ולא שימות בהם, שלא יכול לבוא בשום ענין לידי מיתת ישראל, ע"כ. ובשלמא לפי הרמב"ן שכתב שלא הולכים אחר הרוב אלא מאכילים על פי שנים כנגד מאה, י"ל דהיינו מהאי טעמא גופא, דאין הולכים בפקו"נ אחר הרוב¹². אבל אליבא דהרמב"ם וסייעתו צ"ע מדוע הולכים ברופאים אחר הרוב. [ודוחק לומר דבאמת אין זה מדין הילך אחר הרוב אלא

דלכאורה כיון דקיימ"ל בשו"ע (יו"ד של"ו סע' א') דלא יתעסק אדם ברפואה אא"כ הוא בקי ולא יהא שם גדול ממנו שאל"כ ה"ז שופך דמים, ובביאור הגר"א שם כתב דהוי ק"ו משאר דינין והוראות בתורה שאסור להורות אם לא בכה"ג שאין שם בקי ממנו, א"כ צ"ע איך מתחשבים בדברי רופא ביוהכ"פ כשיש גדול ממנו והרי אסור בכלל לרופא הפחות גדול להתעסק ברפואה בכה"ג. ותיירץ משמיה דהגר"ש אלישיב דרפואה בדבר שאינו גלוי ופשוט אסור לרופא להכריע בלי להתייעץ בבקי, אך כשהכל גלוי וברור שרי לכל רופא לחוות את דעתו, [ולכן לא מצינו שסוגרים את כל המרפאות בעיר כשיש בעיר גדול מהם, בדבריהם פשוטים לא נאמר שצריך דוקא ללכת לגדול], והכ"נ הקביעה בנוגע לצום היא גלויה וברורה ומומחית המופלג אינה תורמת רבות בזה, ולכן מתחשבים גם בדעת האיני מופלג.

והכ"נ י"ל בענייננו דמשו"ה ברופאים הולכים אחר הרוב למרות שלא נמנו יחד ולמרות שיש רופאים נוספים שלא שמענו את דעתם.

12. והא דאזלינן בשנים כנגד אחד אי"ז מטעם רוב אלא משום שבאחד חיישינן שאומר בדדמי, ועל כן אם יש כנגדו שנים שומעים להם, דסברא ששנים אמרו חזקה הרבה מסברא של אחד, וכמש"נ לעיל בהערה.

שזו הכרעה של אומדנא בלבד, דמשמעות הפוסקים היא שזה ממש דין של רוב, וע"ע בספר שערי זבולון (או"ח ח"ד סי' ל"א) מש"כ בזה, וצ"ע].
ונראה ליישב בב' אופנים.

(א) ראשית י"ל דהא דאיתא בגמ' דאין הולכים בפקו"נ אחר הרוב מיירי דנפלה מפולת על אדם ולא יודעים אם הוא ישראל או כותי, דבכה"ג אמרינן דאין הולכים בפקו"נ אחר הרוב ואפילו אם היו שם תשעה כותים וישראל אחד מ"מ מפקחין את הגל. והשתא נראה לומר דשאני התם שיש ודאי מצב של סכנת נפשות, שהרי נפלה מפולת, אלא דלא ידעינן אם יש שם ישראל או כותי או אם כבר מת וכדו', ובכה"ג אמרינן דלא אזלינן בתר רובא. משא"כ בנדו"ד הרי רוב הרופאים אומרים שאין בכלל מצב של סכנת נפשות אם הוא לא יאכל, ועל כן לא שייך לומר כאן דאין הולכים בפקו"נ אחר הרוב, דהרי הרוב אומר שכלל אין כאן נידון של פקו"נ, ולכן ס"ל להרמב"ם שהולכים אחר הרוב.

(ב) עוד יש לחלק באופן אחר עפ"מ"כ התומים (קיצור תקפו כהן אות קכ"ג), דיעוי"ש שביאר את החילוק בין רוב דיינים שהולכים אחריו אפילו בממונות, לבין הא דאמרינן בעלמא דאין הולכים בממון אחר הרוב (עי' בתוס' ב"ק כ"ז: ד"ה קמ"ל), ותו"ד דאין ענין הרוב בדיינים דומה לענין הרוב ברדיא, [דהיינו מי שקנה שור ולא ידעינן אם קנאו לחרישה או לשחיטה, דלא הולכים אחר הרוב שקונים לחרישה משום שאין הולכים בממון אחר הרוב], דברוב שקונים לרדיא ומיעוט לשחיטה, שניהם אמת, דאכן הרוב קונים לחרישה והמיעוט לשחיטה ועל כן אין הולכים בממון אחר הרוב, דאולי הוא מהמיעוט, שהרי באמת יש מיעוט אנשים בעולם הקונים לשחיטה, ואם תדון על כולם לרדיא א"כ אתה עושה עוול בדין כיון שיש הקונים לשחיטה. משא"כ בדיינים המחולקים בדין ושנים אומרים חייב ואחד אומר זכאי, הרי אחד מהן טועה, ויש כאן אמת ושקר, ויותר מסתבר שהיחיד טועה מאשר שהרבים טועים, ועל כן תולים שהיחיד טועה בדין ולא חוששים לדבריו אפילו בממון.

ולפי זה אפשר ליישב גם בנדו"ד, דבנפלה מפולת הרוב לא אומר שהמיעוט אינו נכון, דיש כותים ויש ישראלים, ומשו"ה לא אזלינן בתר רובא, דסו"ס יש צד של מיעוט, וכתיב וחי בהם שלא יוכל לבוא בשום ענין לידי מיתת ישראל. משא"כ ברוב רופאים הרי הרוב אומרים שהמיעוט טועה ויש כאן אמת ושקר, ובזה מסתבר דהאמת עם הרוב ולא עם המיעוט, ומשו"ה אזלינן בתר רוב הרופאים ולא חוששים למיעוט, דהמיעוט כמי שאינו כיון שהרוב סותר אותו.

ויש להוסיף בנותן טעם דדוקא בנפלה מפולת דיש כותים ויש ישראלים, וכן בתשע חנויות שיש גם חנות אחת של בשר נבילה, א"כ הרוב לא אומר בודאות שהצדק עמו, דאף הרוב מסכים שיש צד של מיעוט, ולכן

בנפשות לא הולכים אחריו. אבל ברוב דיינים וברוב רופאים, שהרוב אינו מסכים עם המיעוט, והרוב אומר שהצדק עמו בודאות, בכה"ג לא חיישין למיעוט כלל ואפילו בפקו"נ אזלינן בתר רובא.

פרק שני – אם רוב חכמה מכריע במחלוקות רופאים

ענף א' – הליכה אחר רוב חכמה במחלוקת רופאים – דעת הראשונים

נחלקו הפוסקים באופן שמנין הרופאים שוה, האם הולכים אחר הרופאים המומחים יותר אף לענין שלא להאכיל על פיהם, או שבכל אופן חוששים לדעת האומרים שצריך להאכיל, למרות שהם פחות חכמים.

דעת הרמב"ן דבמנין שוה הולכים אחר רוב החכמה. והוכיח זאת מהגמ' בע"ז (ז,א) בשני חכמים שנחלקו שהולכים אחר הגדול בחכמה ובמנין. ואף שנתבאר לעיל בסי' א' דלהרמב"ן לא אזלינן בתר רוב מנין במחלוקת בין הרופאים, מ"מ במנין שוה אזלינן בתר רוב חכמה. ולהלן יתבאר טעם החילוק. וכן היא דעת הר"ן דהחכמה מכרעת במנין שוה של רופאים. [ולהר"ן זה קל וחומר, שהרי הר"ן סובר דאף כשיש רוב חכמה כנגד רוב מנין הולכים אחר רוב החכמה וכדלקמן בפרק ג', וא"כ כ"ש במנין שוה שהחכמה תכריע]. ואף הרמב"ם (פ"ב משביתת עשור ה"ח) ס"ל דעכ"פ במנין שוה אזלינן אחר הבקאים, ואליבא דהרמב"ם כמו שרוב מנין מועיל כך גם רוב חכמה מועיל.

ומאידך דעת הרא"ש (סי' י"ג) והטור (או"ח סי' תרי"ח)¹³ דאף במנין שוה של רופאים לא אזלינן בתר רוב החכמה אלא לעולם מחמירים בפקו"נ ומאכילים, אף אם האומרים שלא להאכיל הם בקיאים טפי. וכן פסק הרמ"א (תרי"ח סע' ב') דאם רופא אחד אומר צריך ורופא אחד אומר אין צריך מאכילים אותו, וה"ה לשנים כנגד שנים, ואפילו אם קצתן יותר בקיאים מקצתן לעולם מאכילים¹⁴. ומשמע בפשטות אליבא דהרא"ש והטור והרמ"א דאם יש שנים האומרים להאכיל אזי אפילו אם כנגדם יש מאה האומרים שלא להאכיל ואותם המאה הם גם בקיאים יותר, מ"מ מאכילים, דלא אזלינן לא אחר רוב מנין ולא אחר רוב חכמה. וכ"כ האחרונים בדעת הרמ"א וכן ביאר בשער הציון (סקי"א).

ומיהו זה פשוט דהא דאליבא דהרמ"א וסייעתו אין הולכים אחר רוב החכמה, היינו דוקא באופן שעכ"פ גם אלו שאינם בקיאים כמו חבריהם הם

13. לפי הבנת הרמ"א והב"ח בדעתם, ודלא כהאליהו רבא (תרי"ח סק"ז) שביאר דהרא"ש והטור לא פליגי על הראשונים הנ"ל.

14. ויעויין בערך ש"י (תרי"ח סע' ב') שכתב דהרמ"א מודה באחד כנגד אחד שהולכים אחר הבקי ולא מאכילים, ולכאורה דבריו דחוקים, והמשמעות הפשוטה ברמ"א אינה כן.

בקיאים בחכמה זו. אך אם הם כלל לא בקיאים ודאי לא שומעים להם כנגד הבקיאים, וכ"כ האחרונים.

והב"ח חלק על הכרעת הטור והרמ"א וכתב דבמנין שוה ואלו שאומרים שלא להאכיל הם בקיאים טפי, אין להאכיל, כיון שהרמב"ם והרמב"ן והר"ן כולם סוברים דבכה"ג הבקיאות מכריעה. והוסיף הב"ח דכ"ש דאין להאכיל כששנים אומרים צריך ומאה בקיאים ומופלגים אומרים אין צריך, דכאן יש לצרף לא רק את הראשונים הסוברים דאפילו במנין שוה החכמה מכרעת, אלא אף את הראשונים הסוברים שרוב מנין ג"כ מכריע במחלוקת הרופאים, דהיינו הרמב"ם והשאלות וסייעתם. וכן הכריעו המג"א והא"ר, ודלא כהרמ"א.

ענף ב' – טעם ההולכים אחר רוב חכמה, בניגוד לדיינים

והנה הרמב"ן כתב דאע"ג דלא אזלינן ברופאים בתר רוב חכמה כנגד רוב מנין, כמו שמצאנו בסנהדרין, מ"מ במנין רופאים שוה אזי החכמה מכריעה. וכתב הרמב"ן דלמרות שבסנהדרין אף בכה"ג שהמנין שוה אין הולכים אחר רוב החכמה, [ויל"ע באיזה אופן שייך דבר זה שיהיה מנין שוה בסנהדרין. וצ"ל דהיינו באופן שמוסיפים עוד דיינים, וכגון שאחד מחברי הסנהדרין אמר איני יודע, או בדיני נפשות שלא היה רוב של שנים, דבאופנים הללו שפיר דמי שיהיה מנין שוה, ואכהמ"ל], מ"מ כאן כן, וז"ל, "ואע"ג דליתיה הכי בסנהדרין, התם דיינים הם וכולם צריכים לאותו הדין ומדינא לא היה ראוי להיות דין עד שיסכימו כל הצדדים לדעה אחת, אלא דרחמנא אמר אחרי רבים להטות. אבל הכא שומעין לחכם, והשני אינו ראוי להיות נשאל בפני מי שגדול ממנו בחכמה ובטל הוא".

ובביאור דבריו י"ל דהוי ממש כדברי הגר"ח הנ"ל (בסי' א' ענף ב' אות ג') בביאור התוס' בריש המניח, דבדיינים המיעוטא הוא "כמאן דליתא". והיינו שברופאים הולכים אחר רוב החכמה כיון שרוב החכמה מועיל לבירור האמת ובבירור זה סגי ועל כן כשיש מנין שוה הולכים אחר החכמה¹⁵. משא"כ בדיינים אף במנין שוה לא הולכים אחר החכמה, דבדיינים לא סגי בבירור האמת אלא צריך שהפסק יצא מכולם יחד, וכל זמן דליכא לדינא דרובו ככולו אין הפסק יוצא מכל הדיינים, ועל כן כשנחלקו במנין שוה אין רוב החכמה מכריע, דאף שרוב החכמה מברר את האמת מ"מ אין הוא עושה רובו ככולו, והפסק לא יוצא מכל הדיינים, ודוק.

ובלא"ה י"ל לפי הסברא שנתבארה לעיל (בפרק א' ענף ב' אות ב') שברופאים שנחלקו אזי כל דעה של רופאים היא דבר שאפשר לסמוך עליו בפני עצמו בתור דעה, וממילא כשיש דעה של מומחים וכנגדה דעה של

15. אבל כשהחכמה היא נגד רוב אין בירור שהאמת היא כרוב החכמה, אליבא דהרמב"ן.

כאלה שאינם מומחים כל כך, שפיר יש לבטל את דעת אותם שאינם מומחים כל כך, שהרי הדעה השנייה עדיפה. אבל בדיינים אין קיום בפני עצמו לכל דעה, שהרי צריך להתחשב רק בדעת כל הסנהדרין ביחד, ולכן אי אפשר לבטל את דברי אותם שאינם מומחים כל כך, דהם נצרכים להצטרף למנין, ומשו"ה אין החכמה מכריעה אפילו במנין שוה.

ויש להוסיף ולבאר עוד בכוונת הרמב"ן על פי מה שכתב המהר"ם בן חביב (שהובא בקונטרס הספיקות כלל ו' סע' ג') בביאור דברי התוס' בריש המנין, בדביינים המיעוט הוא כמאן דליתא, כיון שהמיעוט צריכים להורות כהרוב, ומשו"ה המיעוט בטל, ורק לכן נחשב הדבר שהפסק יוצא מכל הבי"ד יחד. וממילא כל היכא שהמיעוט אינו צריך להורות כהרוב אין תוקף לפסק של הבי"ד, ולכן כשמנין הדיינים שוה אי אפשר להכריע ע"פ רוב החכמה, דסו"ס הרוב הזה לא יכול לכפות על המיעוט להורות כמותו וחסר במנין של הבי"ד. משא"כ ברופאים דלא בעינן להאי ענינא שהמיעוט יורה כהרוב, כיון שלא צריך מנין מסוים של רופאים, ולכן שפיר אפשר להכריע כרוב החכמה.

ואפשר להוסיף על כל זה, דברופאים שנחלקו אזי הקטן בטל כנגד הגדול ממנו בחכמה ואין טעם להתחשב כלל בדעת הקטן, ולכן כשהמנין שוה הולכים אחר המומחה, [וכן בשני חכמים שנחלקו שלא בבי"ד], וזו כוונת הרמב"ן במש"כ שהשני אינו ראוי להיות נשאל בפני מי שגדול ממנו בחכמה, ובטל הוא. משא"כ בדיינים שגם הקטן היושב בדין הוא דיין, ובעינן שיצטרף למנין הדיינים כיון שבלעדיו לא יהיה המנין שלם, ולכן א"א לבטל את דעתו ולהחשיבו כמי שאינו, וכמש"כ הרמב"ן שם, שכולם צריכים לאותו הדיין, ומשו"ה אין רוב החכמה מכריע. [וע"ע בסברא שהבאנו לקמן בענף ג' אות ב' ודוק].

ענף ג' – טעם הסוברים שהולכים אחר רוב חכמה למרות שלא הולכים אחר רוב מנין

א. והנה עד כאן נתבאר בשיטת הרמב"ן החילוק בין דיינים לרופאים, מדוע בדיינים אין החכמה מכריעה במנין שוה ואילו ברופאים כן מכריעים על פיה. ומיהו לכאורה שיטת הרמב"ן עדיין צריכה ביאור. דהנה מחד גיסא ס"ל להרמב"ן דהכרעת רוב מנין אינה מועילה במחלוקת בין הרופאים, ואמרינן תרי כמאה וחוששים לדעת המיעוט ומאכילים. וכמו"כ ס"ל דרוב מנין עדיף מרוב חכמה, שהרי בשנים כנגד אחד מומחה ס"ל דאזלינן מעיקר הדין בתר המרובים ולא אחר היחיד המומחה, וכדלקמן. ואף אם זו אינה ראייה גמורה, וכמש"נ בכמה מקומות דשאני התם שיש דין מיוחד דאין דבריו של אחד במקום שנים, מ"מ מבואר עוד בכמה דוכתי ברמב"ן דרוב מנין עדיף מרוב חכמה, וכדחזינן נמי מהרמב"ן בסנהדרין (פר' אחד דיני ממונות) במאי דפליג על רב האי גאון, ע"ש, [ומבואר שם ברמב"ן בדביינים

בבי"ד רוב מנין מכריע כנגד רוב חכמה, ושלא בבי"ד אזי המנין והחכמה שקולים זה לזה. ועי' מה שהארכנו בזה בספר ברכת הכרם עמ"ס סנהדרין (עמ' קמ"ו). ועכ"פ לא מצאנו שם ברמב"ן שרוב חכמה יהיה עדיף מרוב מנין], וכן מוכח עוד מהא דאפילו הרמב"ם דס"ל דבמחלוקת בין שני חכמים לא הולכים אחר רוב החכמה, וכמו שיתבאר לקמן (בפרק ג'), מ"מ ס"ל דרוב מנין כן מכריע. והשתא צ"ע כיצד כתב הרמב"ן דבמנין שוה הולכים אחר רוב החכמה ואין מאכילין, והרי אם רוב מנין עדיף מרוב חכמה ורוב מנין אינו מועיל להכריע ברופאים, כיצד מועיל רוב חכמה. ובשלמא הרמב"ם דס"ל דרוב מנין מכריע, מובן מאד דס"ל דבמנין שוה החכמה מכרעת, אך להרמב"ן צ"ע.

ב. ואין לומר דמש"כ הרמב"ן דרוב חכמה מכריע במנין שוה היינו רק כשנחלקו אחד כנגד אחד, דבכה"ג כמו שאין דבריו של אחד במקום שנים כך אין דבריו של אחד שאינו חכם במקום שיש רוב חכמה כנגדו, אבל כשיש שנים האומרים להאכיל אזי כמו שרוב מנין לא מהני כנגדם דתרי כמאה, הכא נמי רוב חכמה לא מהני כנגדם¹⁶, זה אינו, דלהדיא כתב הרמב"ן "הלכך במנין שוה הולכים אחר חכמה ובקיאות", ומבואר דבכל מנין שוה אמרינן הכי, ולא רק באחד כנגד אחד. וכ"כ הב"ח (תרי"ח) דהרמב"ן איירי גם במקצת כנגד מקצת דרוב החכמה מכריע, וכ"כ המחצית השקל (תרי"ח סק"ד). ועי' צ"ע כיצד מועיל רוב חכמה אף שרוב מנין אינו מועיל ורוב מנין עדיף מרוב חכמה.

ג. וליישב את דעת הרמב"ן צ"ל דשאני רוב חכמה דהמיעוט שכנגדו כמאן דליתא, וכלשון הרמב"ן שכתב "והשני אינו ראוי להיות נשאל בפני מי שגדול ממנו בחכמה ובטל הוא", ומשו"ה לא חיישינן למיעוט האומר להאכיל והולכים אחר החכם הגדול יותר האומר שלא להאכיל. משא"כ רוב מנין שלא גורם לכך שהמיעוט שכנגדם הוא כמי שאינו, דסו"ס גם לדעת המיעוט יש קיום והיא אינה מתבטלת, וכל דעה יש לה קיום בפני עצמו, ורק שלאחת מהדעות יש מעלה שהרוב מסכים עמה, אך היא לא בטלה מצד שהיא לא ראויה בפני מי שגדול ממנה, משו"ה לא הולכים ברופאים אחר רוב המנין וחוששים לדעת המיעוט, דכיון שהיא לא נתבטלה היא עדיין מעוררת ספק ומחמירים בפקו"נ.

16. ובאמת כ"כ בערך ש"י (או"ח תרי"ח סע' ב') בדעת הרמב"ן, דכל מה שכתב דרוב חכמה מכריע היינו רק באחד כנגד אחד אבל בתרי כנגד תרי לא. והוסיף הערך ש"י וביאר דכיון דלהרמב"ן רוב דעות אינו מועיל, אף שודאי כשיש מאה נגד שנים יש גם רוב חכמה עם המאה כנגד השנים, א"כ גם במנין שוה ויש רוב בקיאות בצד אחד לא נלך אחריו, דהבקיאות היא רק כאילו היו עוד רופאים עם הבקאים דמ"מ הרוב אינו מכריע. ורק להרמב"ם שרוב דעות מועיל אזי הולכים במנין שוה אחר רוב החכמה. והוסיף עוד דלפי זה להרמב"ן ה"ה אם יש כנגד השנים האומרים להאכיל מאה האומרים שלא להאכיל, אפילו אם המאה הם בקיאים יותר מ"מ מאכילים.

והא דמ"מ אם יש רוב חכמה כנגד רוב מנין הולכים אחר רוב המנין ולא אומרים שרוב החכמה עדיף משום שהוא גורם למיעוט להיות כמי שאינו, בזה צ"ל דעד כמה ששומעים לרוב מנין אזי הכרעת הרוב מנין עדיפה מרוב חכמה. וכאן אי אפשר לומר שהפחותים בחכמה הם כמאן דליתא, דכיון שהם רוב המנין, אין רוב החכמה מכריע כנגדם, ומשעה שאי אפשר לבטלם ולומר עליהם כמאן דליתא, אזי אדרבה הם עדיפים. והעדיפות של החכמה על המנין היא רק לענין שלפעמים שומעים לחכמה אף שלמנין לא שומעים, אך במקום שכבר שומעים את שניהם אזי המנין עדיף. [ודוגמא לדבר אפשר להביא מהא דהסכמת רוב האחרונים היא דרובא דליתא קמן הוא רוב מסברא ומברר יותר מאשר רובא דאיתא קמן דהוי רק מגזיה"כ, ואעפ"כ כתבו כמה אחרונים דאם הרובא דאיתא קמן והרובא דליתא קמן נפגשים זה כנגד זה, אזלינן בתר הרובא דאיתא קמן, ועי' מש"כ בזה בשערי ישר (שער ג' פר' א'). והכ"נ י"ל בנדוד, ודוק, ואכתי יל"ע בזה].

ואפשר להוסיף בנותן טעם דבנדוד"ד יש עדיפות למעלת המנין על פני מעלת החכמה גם משום שמעלת המנין היא דבר ברור ומוחלט, משא"כ מעלת החכמה היא דבר שקשה למדוד, ופעמים רבות גם אם נראה לנו שאחד מהחולקים הוא חכם יותר, מ"מ אין זה ברור לגמרי, ועיין. [ועי' מה שנתבאר בזה בהערה בסוף המאמר].

ענף ד' – ביאור שיטות הפוסקים שחילקו בין דיינים לרופאים

א. נתבאר לעיל דשיטת הרמב"ם בפרט זה היא כהרמב"ן, דבמנין שוה מכריע רוב החכמה. והנה בהל' ממרים (פ"א ה"ה) כתב הרמב"ם "שני חכמים או שני בתי דינין שנחלקו וכו' אם אין אתה יודע להיכן הדין נוטה, בשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל דברי סופרים הלך אחר המיקל". ומבואר שלא חילק בין אם אחד מהם גדול מחבירו או לאו ובכל אופן יש להחמיר בשל תורה ולהקל בשל סופרים. וכן פירש הכס"מ (שם) דהרמב"ם ס"ל דמדת"ק בע"ז מפליג בין גדול בחכמה ובמנין לאינו גדול, משמע דרבי יהושע בן קרחה חולק וסובר דאפילו אם אחד מהם גדול מ"מ בשל תורה הלך אחר המחמיר וכו', ולכן סתם הרמב"ם ולא חילק. וכן ביאר בהגהות מיימוניות שם, וכ"ה הסכמת האחרונים בדעת הרמב"ם [ודלא כשיטת הראב"ד והרשב"א ורוב הראשונים דס"ל להלכה במחלוקת בין חכמים שהולכים אחר הגדול בחכמה ובמנין]. וא"כ צ"ע מדוע כאן ברופאים פסק הרמב"ם דהולכים בפלוגתא אחר הבקיאים אפילו בדאורייתא, ואפילו שלא להאכיל את החולה. ולעומת זאת בשני חכמים ס"ל דלא אזלינן בתר הגדול בחכמה. ולכאורה תהיה מכאן סייעתא לשיטת הלח"מ ברמב"ם בהל' ממרים

שחלק על הכס"מ וההגה"מ הנ"ל וביאר דאף הרמב"ם מודה לראב"ד ולרשב"א וסייעתם שהולכים אחר הגדול בחכמה ובמנין, ודלא כהכס"מ¹⁷. ונראה ליישב בכמה אופנים.

(א) ראשית י"ל דהנה בשני חכמים שנחלקו, דאמרינן אליבא דהרמב"ם דלא אזלינן בתר הגדול בחכמה, נראה פשוט דהיינו דוקא כשעכ"פ שני החכמים הם קרובים בדרגתם זה לזה, אלא שאחד מהם גדול מרעהו. אבל כשאחד מהם גדול בחכמה לאין ערוך מחבירו, ודאי יש לילך אחריו, ולא שייך לומר בכה"ג שיצטרכו לחוש לדעת הקטן כנגד הגדול¹⁸. ולפי זה י"ל דאצל רופאים כל אימת שהאחד מומחה ובקי מרעהו, ה"ז נחשב שהוא מופלג ממנו הרבה. והיינו מהטעם שנתבאר לעיל (סי' א' ענף ג' אות ג'), דשאני עניני רפואה שאין בהם כל כך הרבה סברות ושיטות וצדדים וספיקות, ועל כן כל היכא שאחד הוא מומחה מחבירו מכריעים כמותו, ומשו"ה ס"ל לרמב"ם דיש לילך אחר הרופא המומחה. משא"כ בתורה שהיא רחבה מיני ים ואין סוף לסברות ולראיות שאפשר לומר, בזה י"ל דאף אם אחד מהחכמים גדול מרעהו מ"מ יתכן שהקטן יצדק לפעמים, אם עכ"פ הוא בר הכי לחלוק על הראשון, ומשו"ה צריך לחוש לקטן ולהחמיר בשל תורה, ורק במופלג הרבה, כך שהקטן אינו בר הכי לחלוק עליו, אזי ילכו אחר הגדול גם אליבא דהרמב"ם.

(ב) עוד שמעתי מהרה"ג ר' יחיאל חיים פריימן שליט"א די"ל שהחילוק בין חכמים לרופאים הוא דשאני ענין ההוראה שהתורה מסורה לכלל ישראל והוראתה מסורה לכל חכמיהם, ולכן כל מי שעכ"פ הגיע להוראה ואין הדבר באופן דחשיב מורה בפני רבו, רשאי ואפילו חייב להורות כדעתו, ואסור לו לכבוש דבריו מפני דעת הגדול ממנו, וכיוון שכן הדבר, שם הוראה עליה, ומוכרחין אנו לשמעה, דכל שיש על זה שם הוראה, חייבים להתחשב בזה גם אם כלפי שמיא גליא שזו טעות. משא"כ רופא דאם

17. ושו"מ שכעיי"ז הקשה בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח קמ"ב ד"ה אמנם וקס"ו ד"ה שנית), ועי' בשו"ת מחנה חיים (ח"ב יו"ד ח' אות ג') מה שהשיב לו, ודבריו צע"ג ואכהמ"ל. וע"ע בשו"ת חקרי לב (יור"ד פ"ח ד"ה וגם ראיתי).

18. ואין להקשות דהרי הראיה של האחרונים דשיטת הרמב"ם היא דלא אזלינן אחר הגדול בחכמה ובמנין היתה מכך שסתם דבשל תורה הלך אחר המחמיר ולא חילק דהיינו דוקא בשוין, ולפי זה הכ"נ יש להוכיח דאף אם אחד מהם מופלג הרבה מחבירו לא אזלינן בתריה, דאם כן הו"ל להרמב"ם לחלק כך. זה אינו, ראשית משום שיתכן דהרמב"ם לא כתב כן כיוון דפשיטא הוא דאין להתחשב בדעת חכם אם יש חכם אחר כנגדו שמופלג ממנו הרבה בחכמה [וכעין מש"כ הש"ך (בהנהגת או"ה ד"ה ואין להקשות) דלכן לא כתב הרמב"ם דאזלינן בתר רבים, דפשיטא הוא]. ועיי"ל דבשלמא את החילוק בסתם גדול בחכמה ובמנין היה הרמב"ם צריך לכתוב אם כך היה סובר, דחילוק זה הוזכר להדיא בדעת ת"ק, ואם ס"ל להרמב"ם דאף להלכה קיימ"ל הכי הו"ל לאומרו. משא"כ החילוק במופלג הרבה בחכמה, שזוהו חילוק מסבא שלא הוזכר בגמ', לא היה צריך הרמב"ם לכתבו, כדרכו שלא לכתוב חידושי דינים שלא נזכרו בגמ'.

יש כאן גדול ממנו אין לו לומר דעתו כלל, נוגם אם אין המחלוקת על חולה דלפנינו אלא מחלוקת כללית ברפואה ולא הורו כלל זה בפני זה, מ"מ לגבינו אין הוראתו דהאי כלום, אם לא שיש רוב מניין עמו עכ"פ, דאז יש סברא לחוש מ"מ שמקרה זה יצא מהכלל דאין החכם טועה, ולא מהכלל דאין הטעות מצויה ברוב, דאין כאן דינים ומצוות שמכוחן יחול שם הוראה, ולכן החכמה מכריעה, דצריך להתחשב רק בדעה הנכונה ביותר, ולא בכל דעה שנאמרת. משא"כ הוראת חכם מחכמי ישראל בתורה – תורה היא וכיוון שהוא מצדו בדין הורה, יש כאן הוראה שא"א שלא לשמעה, ואף שהשני חכם יותר, יש לחוש גם להוראת הקטן. ועיין.

(ג) עוד שמעתי ליישב לפי מה שכתב הגט פשוט (כלל א'), דלהרמב"ם הא דלא אזלינן בחר הגדול בחכמה, מיירי רק באופן שלא נשאו ונתנו יחד. והשתא לפמ"ש הגט פשוט (כלל ב'), והבאנו דבריו לעיל פרק א' ענף ג' אות ב') דברופאים מיירי שנשאו ונתנו יחד, א"כ לא קשיא מידי. ומיהו לכאורה סתימת דברי הרמב"ם אינה כהגט פשוט, ועיין.

ב. ובדעת הרמ"א צ"ע לאידך גיסא. דלעיל הבאנו שהרמ"א פסק על פי הרא"ש והטור שהחכמה אינה מכרעת, ואם יש שנים האומרים להאכיל מאכילים אפילו שאותם האומרים שלא להאכיל הם בקיאים יותר. וכבר תמה הב"ח על הרמ"א והרא"ש והטור שהרי יש ראייה ברורה לשיטת הרמב"ם והרמב"ן שיש ללכת אחר החכמים הגדולים יותר, מהגמ' בע"ז דבשני חכמים שנחלקו הולכים אחר הגדול בחכמה ובמנין. והב"ח אכן חלק מהאי טעמא על הרמ"א והכריע כהרמב"ם והרמב"ן.

ואין ליישב דהרמ"א הלך בשיטת הרמב"ם הנ"ל בסוגיא בע"ז, להבנת הכס"מ וסייעתו, דבמחלוקות בפוסקים אזי בשל תורה אזלינן לחומרא ולא סומכים להקל כהגדול, ומשו"ה מחמירים גם בספק פקו"נ ומאכילין ואין הולכים אחר הבקיאים, נואף שהרמב"ם גופיה ס"ל שברופאים כן הולכים אחר הבקיאים, מ"מ י"ל דהרמ"א ס"ל דהרמב"ם אזיל לשיטתו דמהני רוב רופאים, ומשו"ה ס"ל דמהני נמי בקיאים, אך הרמ"א דפליג לענין רוב פליג נמי לענין בקיאים, ודוק, זה אינו, דלהדיא פסק הרמ"א (בחו"מ כ"ה סע' ב') כהרשב"א דס"ל שבמחלוקת בין שני חכמים הולכים אחר הגדול בחכמה אף להקל בשל תורה, וצ"ע מדוע ברופאים לא הולכים אחר הגדול¹⁹.

19. והן אמנם והפרי מגדים ביאר את הרמ"א בחו"מ שם באופ"א, וכתב דדברי הרמ"א שהולכים אחר הגדול להקל כמותו הם בדרכן בלבד ולא בדאורייתא, ודוקא ההכרעה של יחיד ורבים מועילה גם בדאורייתא כדי להקל כהרבים, ע"ש כ"ד. ומיהו לכאורה הבנה זו ברמ"א היא דחוקה מאד, ובפשטות כוונת הרמ"א היא דלעולם אזלינן בחר הגדול אף להקל בשל תורה, וכן הבינו כל האחרונים, וצ"ע.

ועכצ"ל דהרמ"א והרא"ש והטור ס"ל דהכא גרע טפי משני חכמים שנחלקו. דהרמ"א אזיל לשיטתו שברופאים לא הולכים אחר רוב המנין, וס"ל דהיינו משום שאין הולכים בפקו"נ אחר הרוב, ולכן לא הולכים גם אחר הבקאות, דסו"ס יש כאן שאלה של פקו"נ, וצריך לחוש גם לדעת מי שפחות חכם. ואפשר להוסיף שיש סברא גדולה לומר שההכרעה של רוב חכמה נשענת ג"כ על דין אחרי רבים להטות, דגם רוב חכמה נחשב לרוב, וא"כ בפקו"נ שלא הולכים אחר הרוב, גם רוב חכמה אינו מועיל. ודלא כהרמב"ן והר"ן שהשוו את הסוגיא בע"ז בחכמים לרופאים, [וע"ע כעין זה בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' קמ"ב ד"ה אמנם דף מו. מדפח"ס ובסי' קפ"ו ד"ה שנית דף סג. מדפח"ס]²⁰.

פרק שלישי – דרך ההכרעה במומחים כנגד מרובים

א. נחלקו הראשונים כיצד להכריע כשיש מחלוקת בין הרופאים, ורוב הרופאים אומרים שלא להאכיל ואחד אומר להאכיל, דבעלמא אמרינן בכה"ג דאין מאכילים כיון דאין דבריו של אחד במקום שנים, אך כאן היחיד הוא מומחה ובקי יותר מהרבים²¹, ויש בזה ג' שיטות.

(א) דעת הרמב"ן שהולכים אחר הרוב ולא אחר המומחה, ואין מאכילין, ודימה זאת לסנהדרין שהולכים בהם אחר רוב המנין ולא אחר רוב החכמה²². וכתב דרק כשמנין הרופאים שוה הולכים אחר הגדול בחכמה אבל כשיש אחד במקום שנים, "כיון שכולן רופאים ויודעים במלאכה זו אין דבריו של אחד במקום שנים". אלא שסיים שם הרמב"ן דמ"מ אם אותו היחיד הוא מופלג מהם בחכמה חוששין לדבריו להחמיר אפילו במקום רבים, אבל להקל דינו כדין היחיד. וביאר דהטעם דחוששים לרוב חכמה

20. והנה במועדים חזונים (ח"ו סוס"י כ"ד) ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב תשל"ט סוף סק"ז) ר"ל דהרמ"א איירי רק כשרנו ביחד המומחה וההדיוט וההדיוט לא קיבל את דעת המומחה, ורק בכה"ג חיישינן לדעת ההדיוט ומאכילים. אבל כשלא נועדו יחד שומעים למומחה ואף להרמ"א אין מאכילין. ומיהו לפמשנ"ת נראה דאין הכרח לחילוק זה, ואף אם לא נועדו יחד מ"מ חיישינן לדעת ההדיוט, דכמו שלא הולכים אחר רוב מנין כך לא הולכים אחר רוב חכמה. וכן משמע מפשטות דברי הרמ"א שלא חילק בזה.

21. והנה לשיטת רוב הראשונים שהלכה כמותם דס"ל דאין הולכים במחלוקת בין הרופאים אחר הרוב, א"כ הנידון של רוב חכמה כנגד רוב מנין, [שהאירכו בו הראשונים לענין מחלוקת בין דינים ופוסקים, וע"ע מה שהארכנו בזה בספר ברכת הכרם (סנהדרין עמ' קמ"ר)], בד"כ אינו שייך ברופאים, דברופאים רוב מנין אינו מכריע, ורוב חכמה יכול להכריע רק במנין שוה (וכמש"ל לעיל בפרק ב' ענף ג'). והנפק"מ בנידון זה תהיה באחד כנגד שנים, שאלמלא היה היחיד חכם יותר היינו ודאי מכריעים כהשנים, וכשהיחיד חכם מהם זו המחלוקת שלפנינו. וע"ע להלן מש"נ בענין שני רופאים כנגד שלושה והשנים יותר חכמים.

22. ויש לעיין בטעם הדבר שכאן לענין החכמה נקט הרמב"ן שאפשר ללמוד מסנהדרין לרופאים, ואילו לעיל (פרק א' ענף ב') לענין ללכת אחר המנין, הבאנו את מה שחילק ביניהם, דשאני סנהדרין שכולם נצרכים ואי אפשר לבטל את דעתם של חלק מהדיינים. ולפמשנ"ת שם יש ליישב את דבריו, ועיין.

ובקיאיות להחמיר היינו משום דאיתא ביבמות (יד,א) דכיון דב"ש מחדדי טפי לא אזלינן בתר רובא כנגדם, ובנדוד"ד החומרא היא לנהוג בספק נפשות להקל ולהתעסק בכל צרכי החולה. וע"ע במג"א (תרי"ח סק"ה) ודוק.

ומכך שהרמב"ן פתח במומחה וסיים במופלג, משמע דכוונתו לחלק בזה בין אם הרופא היחיד הוא רק מומחה יותר מהאחרים דאז לא חוששים לדבריו, לבין אם היחיד הוא מופלג מהם בחכמה דאז חוששים לדבריו והולכים לחומרא לשני הצדדים ובכל אופן מאכילין. וכן משמע בלשון הטור שהביא את הרמב"ן, דהחילוק הוא בין סתם מומחה לבין מופלג בחכמה, וכ"כ במחצית השקל (תרי"ח סק"ד וסק"ה), ע"ש²³.

ואכתי יל"ע בגדר הדבר, מהי דרגת ההבדל בין מי שהוא רק מומחה יותר מאחרים לבין מי שהוא מופלג מהם. ואפשר דהיינו כעין מש"נ להלן באות ב' בדעת הר"ן, אלא שהר"ן ס"ל שהולכים אחר המופלג גם לענין שלא להאכיל על פיו, ואילו הרמב"ן ס"ל כן רק לענין להאכיל.

(ב) הר"ן (יומא ד: מדפי הרי"ף ד"ה ומדקתני) חלק על הרמב"ן וכתב דיחיד מומחה שנחלק עם שנים אחרים שאינן מומחין אין הולכים אחר השנים, ואם אכן ברור לנו שבקיאיותו של היחיד מכרעת את רוב המנין שכנגדו, הולכים אחר המומחה בין להקל ובין להחמיר. ובפשטות משמע דהר"ן פליג על הרמב"ן בתרתי, ראשית דלהר"ן יש לילך אחר המומחה בין לענין להאכיל ובין לענין שלא להאכיל, ודלא כהרמב"ן שכתב לילך אחריו רק לענין להאכיל. ושנית דלהר"ן גם אם הוא לא מופלג מאד בחכמה יש לילך אחר המומחה²⁴.

ומיהו אכתי צ"ע אם אפשר לומר כן, שיש להכריע ככל מומחה כנגד הרבים אפילו שלא להאכיל, ואף אם הוא לא מופלג. ולכאורה זה פלא לומר שיחיד שהוא קצת יותר מומחה מכל הרבים שכנגדו ילכו אחר דבריו ולא יאכילו את החולה. ובפרט צ"ע דכיון דרוב מנין אינו מועיל אליבא דהר"ן, א"כ כיצד מועיל הרוב חכמה עד כדי כך ששוב אין בכלל ספק. ואולי אפשר דאף הר"ן לא איירי אלא כשהמומחה הוא מומחה הרבה יותר מהרבים, וזו כוונתו במש"כ שברור אצלנו שבקיאיותו מכרעת את הרוב, ונלמדות שלא

23. ובטעם החילוק י"ל דאם הוא רק מעט יותר מומחה אפשר לומר את הסבא שנתבארה בע"ז (עב,א) "ממאי דהני קים להו טפי דלמא הני קים להו טפי". ומשמע שם דאף שהשניים הם יותר מומחים, מ"מ שייך לומר דלמא הני קים להו טפי. אך אם הוא מופלג הרבה בחכמה אזי זה שאינו מופלג הוא כמאן דליתא כלפי המופלג, ולמרות שגם הוא רופא. [ואפילו שהוא חכם בדרגה כזאת שאם המופלג לא היה כאן היינו סומכים עליו]. ולדינא צ"ע דהפוסקים לא חילקו בין סתם מומחה לבין מופלג, ואף המש"ב בסק"ח כלל הכל יחד.

24. ואולי הא בהא תליא, דהר"ן שהבין שיש ללכת אחר כל מומחה כנגד הרבים, ס"ל דהיינו מדינא, דרוב חכמה עדיף, ועל כן כתב דהיינו בין להחמיר ובין להקל. והרמב"ן שהבין שאין הולכים אחר כל מומחה כנגד הרבים, אלא רק אחרי מופלג בחכמה, ס"ל דאין זה מדינא אלא דכשיש מופלג יש לחוש טפי לדבריו, ועל כן כתב דרק להחמיר אמרינן הכי אבל לא להקל כנגד עיקר הדין דרוב מנין עדיף, וצ"ע.

חילק להדיא בין מופלג למומחה]. וכל מחלוקתו עם הרמב"ן היא רק בדבר אחד, האם יש לילך אחר המופלג גם לקולא או רק לחומרא. ועוד אפשר לומר דלהר"ן הא דאם היחיד מומחה אזלינן בתריה היינו רק אם חכמתו מכרעת את חכמת כולם יחד, דבכה"ג הסברא אומרת שהצדק עמו, דכל הטעם דהיה צד לילך אחר המאה כנגד השנים היינו משום שבד"כ מסתבר שהצדק עם הרוב, אך כאן שחכמת המיעוט עדיפה מחכמת כל הרוב יחד, מסתבר שהצדק עם המיעוט. ואף שרוב מנין באמת לא מועיל ברופאים אליבא דהר"ן, מ"מ רוב החכמה כן מכריע כיון דכשיש רוב חכמה אזי השני כלל אינו ראוי להישאל והרי הוא כמאן דליתא ומשו"ה בקיאות החכם מכרעת, ועיין.

(ג) הרמב"ם (פ"ב משביתת עשור ה"ח) חלק על הרמב"ן לאידך גיסא (לפי מה שביארו המגיד משנה שם), וסבר דלעולם הולכים אחר הרוב ולא חוששים לדברי היחיד המומחה בין להקל ובין להחמיר. ורק במנין שוה ס"ל דהבקיאות מכרעת. [וקצת אפשר לדייק כן ברמב"ם ממש"כ "מקצת הרופאין אומרין צריך ומקצתן אומרין א"צ הולכים אחר הרוב או אחר הבקיאין", ומשמע שמתחילה מכריעים ע"פ הרוב, ורק אם אין אפשרות להכריע ע"פ רוב, והיינו שהן שוין במנין, רק אז נותנים משקל לבקיאות. וע"ע בלח"מ מש"כ לדייק כעין זה]. ומשמע שם במגיד משנה דאף אם היחיד הוא מופלג בחכמה ביחס לרבים מ"מ אין לחוש לדבריו, שהרי כתב שם המ"מ דאליבא דהרמב"ם בשאין המנינים שוים הולכים אחר הרוב, ולאחמ"כ הביא את הרמב"ן שחוששים לדברי היחיד המופלג אם אומר שצריך וכן את מש"כ הרמב"ן דתרי כמאה, וכתב המ"מ דכל זה שלא כדעת רבנו, ומשמע שהבין דאף מש"כ הרמב"ן שחוששים למופלג שאומר צריך, גם זה אינו כדעת הרמב"ם, והיינו משום שהרמב"ם ס"ל דלעולם הולכים אחר הרבים. וע"ע בב"ח מש"כ בזה.

ומיהו זה נראה פשוט דעכ"פ צריך שהמרובים יהיו ברי הכי לחלוק על היחיד המופלג, דבלא"ה פשיטא שאין לשמוע לעמי הארץ כנגד בקי אף אם הם מרובים, והמ"מ שכתב אליבא דהרמב"ם דלא שומעים בקול המופלג כנגד הרבים איירי כשעכ"פ גם הם רופאים ובקיאים בענין זה²⁵.

ב. והנה סברת הרמב"ם והרמב"ן, דמצד הדין יש לילך אחר הרופאים המרובים כנגד היחיד המומחה אף לענין שלא להאכיל את החולה ביוהכ"פ, [ולהרמב"ן היינו כשעכ"פ היחיד אינו מופלג], צ"ב, אמאי באמת לא

25. ויש לציין עוד למועדים וזמנים (ח"ו ס' כ"ד, וע"ע בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב תשל"ט) שר"ל שאין מחלוקת בין הרמב"ם והרמב"ן, והרמב"ם שכתב שאין שומעין לדברי היחיד המומחה אפילו לקולא, מ"מ גם הוא מודה שכשלא נתוועדו יחד ולא שמעו ההדיוטות את סברת המומחה הולכים אחר המומחה ומאכילין, ורק אם נתוועדו יחד ושמעו הרוב את דבריו ואעפ"כ לא קבלו ממנו ונשארו בדעתם שאין צריך לאכול כתב הרמב"ם דלא מאכילים, וע"ש בכ"ד.

חיישינן לדברי הגדול בחכמה והרי מסתבר טפי שהצדק עמו. ואף שבמחלוקת בין חכמים כבר הארכנו במקו"א דעת רזה"פ דאזלינן בתר רוב מנין כנגד רוב חכמה, אך ברופאים לכאורה קשה יותר לומר כן, וכמש"נ לעיל (ס"א' ענף ג' אות ג') דבמחלוקת בין רופאים הדברים פחות מסובכים ויש פחות סברות וראיות לכל צד, ואם המומחה אומר דבר מסוים מדוע שלא ישמעו לו, ולכהפ"ח אמאי לא נחוש לדבריו לחומרא ונאכיל את החולה. והרמב"ן אכן ס"ל לדינא דיש לחוש לדברי היחיד, אך משמע קצת דרך אם הוא מופלג בחכמה, וברמב"ם משמע דאפילו בכה"ג א"צ לחוש לדברי היחיד, וכמש"נ, וצ"ע.

ונראה לדרך בזה בב' אופנים.

(א) ראשית אפשר לבאר זאת אם נאמר שההכרעה לילך אחר הרבים היא הכרעה של סברא, וסברא זו עדיפה מהסברא של המומחיות, ועוד קודם שדנים על המומחיות מכריעים לפי הסברא של הרוב. וכמו שדקדקנו לעיל מהרמב"ם שההכרעה ע"פ רוב קודמת להכרעה ע"פ בקיאים. ולכן לא הולכים אחר מומחיותם של המועטים. ויתכן וס"ל להנהיג ראשונים דכשיש רבים החולקים על המומחה אזי סך כל החכמה נוטה לטובתם, דכולם יחד חכמים יותר ממנו, ומשו"ה א"צ לחוש לדברי היחיד אף שהוא מומחה יותר מכל אחד בפנ"ע. אלא שלפי זה אם חכמת היחיד מרובה מחכמתם של כל המרובים יחד, אולי גם להרמב"ם והרמב"ן ילכו אחריו, וצ"ע.

(ב) ולפמשנ"ת במקו"א במעלת שנים על פני אחד (ועי' לעיל בס"א' ענף ד' בהערה) אולי יש לבאר את סברת הרמב"ן והרמב"ם, דהטעם דלא חוששים ליחיד הוא משום שכלפי שנים שאומרים אחרת אזי דברי היחיד הם אומדנא בעלמא ויתכן והוא אומר את דבריו בהשערה בעלמא ובדדמי, וכיון שכנגדו יש שני רופאים שאומרים שניהם את אותה הסברא, ושניהם הגיעו מעצמם אל אותה הסברא, שזו ראייה לנכונות דבריהם, משו"ה אין לחוש לדברי היחיד אף שהוא מומחה מהם. והרמב"ן ס"ל דעכ"פ במופלג יש לחוש לדבריו גם בכה"ג, דכאן פחות חוששים שהוא אומר בדדמי כיון שהוא מופלג. אך מ"מ החשש לא מתבטל לגמרי ומשו"ה אם השנים שכנגדו אומרים להאכיל חיישינן לדבריהם. והרמב"ם ס"ל דאף במופלג לא חיישינן לדברי היחיד, כיון דמ"מ אנו חוששים לכך שהוא אומר בדדמי כשיש שנים כנגדו.

ולפי מהלך זה תהיה נפק"מ דאף להרמב"ם דרוב מנין מועיל, מ"מ אם המועטים הם יותר מאחד והם בקיאים טפי מהמרובים, אולי כאן יחששו לדבריהם ולא ילכו אחר המרובים.

והנה המ"מ כתב להדיא אליבא דהרמב"ם דבכל אופן אין לחוש למועטים אפילו הם בקיאים טפי, דרוב המנין מכריע. אך לפמשנ"ת אולי בזה גם הרמב"ם יודה לר"ן דרוב החכמה של המועטים יכריע. ובאמת יעויין בדרכי

משה (תרי"ח סק"ב) שחלק בכלל על המ"מ וכתב דנראה מהטור שהבין דדעת הרמב"ם כדעת הר"ן דהולכים אחר הבקאים ואם הם אומרים שלא להאכיל עושים כמותם אף נגד הרוב, ודלא כהבנת המ"מ דרוב מנין עדיף. [אמנם לדינא ס"ל להרמ"א שיש להאכיל גם בכה"ג, וכמש"נ לעיל]. וע"ע בפירוש ר' דוד עראמה על הרמב"ם (פ"ב משביתת עשור ה"ח), ודוק. אך מאידך יעויין בשער הציון (סקי"ב) שהביא מהא"ר שכתב בפשיטות אליבא דהרמב"ם דבשנים כנגד שלושה הולכים אחר רוב דעות נגד הרוב חכמה, וע"כ העלה השעה"צ ע"פ הא"ר דאם המרובים אומרים להאכיל והמיעוט שאומרים שלא להאכיל הם חכמים ובקאים יותר הולכים אחר המרובים ומאכילים, דכאן יש לצרף את הרמב"ם הסובר שיש להאכיל משום רוב דעות, וה"ז מצטרף לרמ"א דס"ל דבכ"א מאכילין אם יש שנים האומרים להאכיל ולא מועיל כנגדם לא רוב חכמה ולא רוב מנין, וכן להרמב"ן יאכילו באופן זה, דתרי כמאה. ומיהו לפמשנ"ת יתכן דבכה"ג רוב חכמה עדיף גם להרמב"ם, ואכתי יל"ע בזה.

פרק רביעי – העולה מן הדברים²⁶

- נראה לסכם בקצרה את שיטות הראשונים בענין רופאים שנחלקו ביניהם אם החולה צריך לאכול ביום הכיפורים, ולפרט בזה י"ח אופנים.
- א. אחד אומר צריך ואחד אומר לא צריך ושנים בחכמה – לכו"ע מאכילים.
 - ב. אחד בקי אומר צריך ואחד אומר לא צריך – לכו"ע מאכילים.
 - ג. אחד בקי אומר לא צריך ואחד אומר צריך – לדעת הרמב"ם הרמב"ן והר"ן לא מאכילים, ולדעת הרא"ש הטור והרמ"א מאכילים*.
 - ד. אחד אומר צריך ושנים אומרים לא צריך ושנים בחכמה – לכו"ע לא מאכילים.

26. להלכה ולא למעשה. כשבאים לדון בכל זה למעשה, יש לעיין בהרבה פרטים נוספים. וכגון כשבאים לברר מה דעת רוב הרופאים, יש לדון אם רופאים שטעם הכרעתם שונה מצטרפים לרוב או לא. וכשבאים לברר מי גדול בחכמה, צריך לדעת שלפעמים אין בזה דברים מוחלטים, וקשה להחליט מי גדול ממי, ויש להתחשב גם בניסיון המעשי בטיפול בחולים, לא פחות מאשר בידע העיוני של הרופא. ולפעמים רופא אישי של החולה עליו אנו דנים, עדיף מרופא כללי שגדול ממנו בחכמה. ולפעמים יש רופא שמומחה בנידון המסוים שעומד לפנינו, ולכאורה הוא עדיף מרופא גדול יותר באופן כללי שלא התמחה במקצוע הנדון. ובכל זה יש הבדל בין אם הויכוח הוא בשיקול הדעת לגבי מצבו של החולה, או שהויכוח הוא בדרך הטיפול הראוי למחלתו, ואכמ"ל בכל הפרטים.

ובכלל, עי' בשו"ת אג"מ (חו"מ ח"ב סי' ע"ד סק"א) שכתב שבעניני פקו"צ צריך להתייעץ גם עם רופאים קטנים מאלו שהיו אצל החולה, כי לפעמים מכוון רופא קטן יותר מהגדולים, כי אף בענינים אחרים מצינו שלפעמים לפום חורפא שבשתא (ב"מ צו, ב), שדבר פשוט נעלם מחכם יותר גדול וחכם קטן ממנו נחכוון לדין האמת, ובעניני רפואה שייך זה עוד יותר, ובפרט ברופאים שלא כל כך ברור לעלמא מי הוא הגדול וגם לאו מכל רופא אדם זוכה להתרפאות.

ויש להוסיף עוד דפעמים שכשיש בידינו ב' אומדנות של רופאים על חולה מסוים, צריך להתחשב בכך שמצבו אולי השתנה בין ב' האומדנות.

- ה. אחד אומר לא צריך ושנים אומרים צריך ושנים בחכמה – לכו"ע מאכילים.
- ו. אחד בקי אומר צריך ושנים אומרים לא צריך – להרמב"ם [לפי הבנת המגיד משנה] לא מאכילים, להרמב"ן אם הוא רק מומחה יותר גדול מהם לא מאכילים אך אם הוא מופלג מהם מאכילים, ולהר"ן בכל אופן מאכילים*.
- ז. אחד בקי אומר לא צריך ושנים אומרים צריך – להרמב"ם מאכילים, וכן נראה לפי הרמב"ן, ולהר"ן לא מאכילים, אך אם הוא לא מופלג מהם נראה שגם להר"ן מאכילים*.
- ח. אחד אומר צריך ושנים בקיאים אומרים לא צריך – לכו"ע לא מאכילים.
- ט. אחד אומר לא צריך ושנים בקיאים אומרים צריך – לכו"ע מאכילים.
- י. שנים אומרים צריך ושנים אומרים לא צריך ושנים בחכמה – לכו"ע מאכילים.
- יא. שנים בקיאים אומרים צריך ושנים אומרים לא צריך – לכו"ע מאכילים.
- יב. שנים בקיאים אומרים לא צריך ושנים אומרים צריך – לדעת הרמב"ם והר"ן לא מאכילים, וכן נראה לפי הרמב"ן, ולדעת הרא"ש הטור והרמ"א מאכילים*.
- יג. שנים אומרים צריך ושלושה אומרים לא צריך ושנים בחכמה – לדעת רוב הראשונים והרמ"א מאכילים, ולדעת הרמב"ם לא מאכילים*.
- יד. שנים אומרים לא צריך ושלושה אומרים צריך ושנים בחכמה – לכו"ע מאכילים.
- טו. שנים בקיאים אומרים צריך ושלושה אומרים לא צריך – לדעת הרמב"ם נחלקו הפוסקים אם מאכילים או לא. ולדעת רוב הראשונים והרמ"א מאכילים*.
- טז. שנים בקיאים אומרים לא צריך ושלושה אומרים צריך – לדעת הרמב"ם נחלקו הפוסקים אם מאכילים או לא, לדעת הר"ן לא מאכילים, לדעת הרמב"ן בפשטות נראה שמאכילים, ולדעת הרא"ש הטור והרמ"א מאכילים*.
- יז. שנים אומרים צריך ושלושה בקיאים אומרים לא צריך – לדעת הרמב"ם הרמב"ן והר"ן לא מאכילים, ולדעת הרא"ש הטור והרמ"א מאכילים*.
- יח. שנים אומרים לא צריך ושלושה בקיאים אומרים צריך – לכו"ע מאכילים.

* וא"כ ספק נפשות להקל. שהרי גם אם הספק נוגע לבחינה ההלכתית, אם מצב מסוים מוגדר כהלכה כפיקוח נפש, גם אז, ע"פ כללי ההלכה יש להתייחס למצב כזה כפיקוח נפש גמור. ראה שבת קכט, א. וראה שרידי אש חלק ב' סימן קכ, מה שהביא בשם רבנו ירוחם. -- העורך.